

บทที่ ๕

การวิเคราะห์ภาษาและสำนวนถิ่นได้

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาษาและสำนวนท้องถิ่นในวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่อง พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า กวีนิยมใช้ภาษาถิ่นในการแต่ง มีทั้งภาษาที่ใช้เฉพาะถิ่น ภาษากลางที่แทรกเสียงกลางศัพท์ คำภาษากลางที่ออกเสียงสำเนียงถิ่น คำภาษากลางที่มีการกร่อนเสียง และสำนวนของกวีพื้นบ้าน ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นผลงานของกวีพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยจึงจะศึกษาการใช้ภาษาถิ่น ในประเด็นต่อไปนี้

๑. คำเฉพาะถิ่น
๒. คำศัพท์ภาษากลางที่แทรกเสียงกลางศัพท์
๓. คำภาษากลางสำเนียงถิ่น
๔. คำภาษากลางที่มีการกร่อนเสียง
๕. สำนวนถิ่นได้

คำเฉพาะถิ่น

คำเฉพาะถิ่น หมายถึง คำที่ปรากฏใช้เฉพาะถิ่น ซึ่งแตกต่างกับภาษากลางหรือภาษามาตรฐาน ซึ่งในบางครั้งอาจจะพบในภาษาถิ่นของภาคอื่น ๆ จากการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่ากวีใช้ภาษาที่เป็นคำเฉพาะถิ่นได้เป็นจำนวนมาก ซึ่งจะนำเสนอ ดังนี้

๑. คำเฉพาะถิ่นที่มีใช้ในเฉพาะถิ่นได้เท่านั้น คือ คำที่มีใช้ในเฉพาะถิ่นได้ ไม่มีใช้ในภาษากลาง หรือภาษาถิ่นอื่น ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ไขว่ขวิน (ถิ่น) หมายถึง ขวักไขว่

- ๐ สิงโตโคกขเผือกนิล กระต่ายกระแตไขว่ขวิน

ปักขากปักขีกินรา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คู่มือภาคผนวก หน้า ๒๙๗)

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกู่สูง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดทิภาคผนวก หน้า ๒๗๗)

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกู่สูง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตีภาคผนวก หน้า ๒๔๘)

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกงสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตีพิมพ์ครั้งแรก หน้า ๒๓๔)

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครราชสีมา ดัชนีภาคผนวก หน้า ๒๑๙)

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ตีพิมพ์ฉบบวก หน้า ๒๖๒)

ยิก (ถิ่น) หมายถึง ไล่ตาม

๑ ลางบ้างได้ก้อนอิฐ วิ่งตามติดทิ้งวุ่นวาย

ลางบ้างจวดยท่อนไม้ มายิกไล่ไล่จ้งไหรย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คู่มือภาคผนวก หน้า ๒๙๐)

ร่อย (ถิ่น) หมายถึง ค่อยหมดไป, กร่อนไป, บกพร่อง เช่น คมมีดร่อย

๑ มีร่อยท่านช่วยแถม ตกตัวแกมแลโสภิน

ผู้อ่านท่านพึงยิน ชายหญิงสิ้นอายนินทา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คู่มือภาคผนวก หน้า ๑๙๖)

ลาง (ถิ่น) หมายถึง หวีผม

๑ เข้าห้องแวนสองหน้า จับหวีมาเสยสาบหัว

หุงตำล้ามหรับตัว ฟืนไฟครวตัวเปลิดเปลิน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คู่มือภาคผนวก หน้า ๒๙๕)

เสดสา (ถิ่น) หมายถึง ลำบากอย่างยิ่ง

๑ ทองผ้าเปลือกไม้ คากรองสวมกาย ทั้งหนังพยัคฆา

ขวัญแม่แต่เสดสา เพราะลูกยาแม่ไม่เคย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คู่มือภาคผนวก หน้า ๒๓๒)

หก (ถิ่น) หมายถึง โกหก

๑ ให้แล้วยังเข้าซี่ พุดโน้นนี้ทำให้เชื่อน

หกเท็จทำกลับเกลื่อน เหมือนว่ากุหน้ำอดสู

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คู่มือภาคผนวก หน้า ๓๑๒)

หั่ว (ถิ่น) หมายถึง หั่วเราะ

๑ ลางบ้างผู้ขาย

รู้สทหนีนาย

ทิ้งไว้คนหั่ว

อันว่าผู้หญิง

ที่คิดหาผัว

ยากนักพันตัว

สงสารนักหนา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๔๒)

เห็นดู (ถิ่น) หมายถึง เห็นดู=สงสาร

๑ จงอยู่ด้วยท้าวทมิฬราย จะไปด้วยให้พ่อว่า

เห็นดูแก้วกัณหา

ทั้งชาติสิ้นน้อยอยู่

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๔๔)

เหล็กไฟ (ถิ่น) หมายถึง เครื่องจุดไฟโดยใช้เหล็กตีหินเหล็กไฟ

๑ เข้าตุแลเข้าตาก

ทั้งพลูหมากแลกระบัน

เคยเกลือกให้ครบครัน

เหล็กไฟนั้นอันเครื่องป่า

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๔๘)

ซึ่งคำเหล่านี้เป็นคำที่ใช้เฉพาะถิ่นได้เท่านั้น ไม่มีปรากฏใช้ในภาคอื่น ๆ และในปัจจุบันนี้ คำเหล่านี้ก็ยังใช้อยู่ในภาษาใต้จนถึงปัจจุบัน

๒. คำภาษาถิ่นที่มีปรากฏใช้ในภาษาถิ่นได้ และอาจจะมีปรากฏใช้ในภาษาถิ่น อื่น ๆ ด้วย ในบางครั้งความหมายอาจจะเหมือน หรือ แตกต่างกันไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ขบ (ถิ่น) หมายถึง กัด

๑ ไข่สิ่งวิ่งเข้าขบ

เดมาบัดสบล้มยักหงาย

ยกขึ้นหาต้นไม้

ครั้นจួយได้ย้ายเป็นเพลง

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๔๐)

ในภาษาถิ่นใต้ ขบ หมายถึง กัด ซึ่งมีปรากฏในภาษากลาง หมายถึง เอาฟันแน่นเพื่อให้ แตก หรือ เอาฟันแน่นกัน เช่น ขบเมล็ดแดงโม, ขบฟัน เป็นต้น

เจ็บหัว (ถิ่น) หมายถึง ปวดศีรษะ

๑ อนึ่งเล่าหนา

เจ็บหัวมัวตา

เวทนากาย

ขึ้นชื่อว่าไพร

สิ่งใดปมี

ถ้วนแต่สุชี

ปมีราคาญ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๓๐๘)

ในภาษาใต้คำว่า เจ็บหัว หมายถึง ปวดศีรษะ ซึ่งมีปรากฏใช้ในภาษากลาง มีความหมายเหมือนกัน แต่มักจะใช้คำว่า ปวดศีรษะ มากกว่า

เจ้า (ถิ่น) หมายถึง เจ้าของ

๑ บัดนั้นผัวเมียทั้งสอง

ครั้นเห็นเจ้าของ

ทั้งสองก็มาตกใจ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๘๐)

ในภาษาใต้ เจ้า หมายถึง เจ้าของ มีปรากฏใช้ในภาษากลางแต่มีความหมายที่ใกล้เคียงกัน ในภาษากลาง เจ้า หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ ผู้เป็นหัวหน้า เช่น เจ้านคร หรือถ้าจะหมายถึงเจ้าของ ก็ต้องมีคำอื่น ๆ มาประกอบ เช่น เจ้าทรัพย์ เจ้าหนี้ เป็นต้น

ฉวย (ถิ่น) หมายถึง หยิบ

๑ ลางบ้างได้ก้อนอิฐ

วิ่งตามติดทิ้งวุ่นวาย

ลางบ้างฉวยท่อนไม้

มายิกไล่ไถ่จ้งไหย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๙๐)

ในภาษาถิ่นใต้ ฉวย หมายถึง หยิบ มีปรากฏใช้เช่นเดียวกับในภาษากลาง และมีความหมายเหมือนกัน คือ คว่า จับ หรือหยิบเอาโดยเร็ว

พา (ถิ่น) หมายถึง นำมา หรือนำไป

๑ ตั้งแต่พราหมณ์มูนี้

พาหัตถ์แก้วกุญชร

ด้วยเจ้าเวสสันดร

ให้กุญชรไปเป็นทาน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๒๑)

ในภาษาถิ่นใต้ พา หมายถึง นำมา หรือนำไป ใช้กับสิ่งที่มีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต เช่น พาเพื่อนมากัน, พากระเป๋ามาด้วย เป็นต้น มีปรากฏใช้ในภาษากลาง มีความหมายเหมือนกัน แต่ใช้กับ มนุษย์เท่านั้น เช่น พาคุณแม่มา เป็นต้น

แล่น (ถิ่น) หมายถึง วิ่ง

๑ รู้ข่าวพราหมณ์เฒ่าลาลน แล่นตามจุมพล

บัดดลมิข้ามาทัน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๕๒)

คำว่า แล่น ในภาษาถิ่นใต้ หมายถึง วิ่ง มีปรากฏใช้ในภาษาถิ่นอีสาน ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกัน

คำศัพท์ภาษากลางที่แทรกเสียงกลางศัพท์

คำศัพท์ภาษากลางที่แทรกเสียงกลางศัพท์ หมายถึง คำภาษากลางที่มีการเพิ่มเสียงพยัญชนะในคำ ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งที่เป็นบ่งบอกว่า เป็นภาษาถิ่นใต้ โดยคำภาษาใต้ที่มี ๒ พยางค์ที่พยางค์หน้าเป็นสระอำ ภาษาใต้จะออกเสียง มะ แทรกตรงกลาง ซึ่งในวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ปรากฏใช้ดังนี้

กำมจัด (ถิ่น) หมายถึง กำจัด

๑ ใ้ร่วมโพธิ์ทอง

นับวันแต่หมอง

เพราะคนลานใบ

แกล้งถอนแกล้งตัด

กำมจัดเสียไกล

ยากมาจะพึงใคร

เสมือนพ่อใจดี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๓๔)

กำมตัด (ถิ่น) หมายถึง กำตัด

๑ คำกลับปรางค์รัตน

ส่วนสาวกำมตัด

ถ้วนหมื่นหกพัน

รูปร่างอย่างแกล้งสรร

พร้อมรับกลับที่ตรง

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๓๑)

กำมเว็บ (ถีน) หมายถึง กำเว็บ

๑ กำมเว็บอินทรีย์

แม้ว่าฝันดี

จำมีเป็นร้าย

พึงพิ่เกิดเจ้า

อย่าเศร้าหมองหมาย

ไซ้ฝันนั้นร้าย

ฝันได้สวัสดิ์

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๓๐๓)

กำมลัง (ถีน) หมายถึง กำลัง

๑ กำมลังชักรถด้วยแรง มิได้ขัดแข็ง

ล่อยเลื่อนเสมียนแกลังหัดบรือ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๕๑)

กำมไล (ถีน) หมายถึง กำไล

๑ กำมไลใส่กร

ดูงามบวร

ละออทอดตา

ทรงมงกุฎเพชร

เสด็จทรงชันธา

แล้วท้าวยาตรา

มาเกยหัตถิ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๓๓)

กำมสรด (ถีน) หมายถึง กำสรด

๑ นางให้กำมสรด

ด้วยพระโอรส

ศรีสะไ้ทราชมเชย

ครั้นวายชนม์มา

วาจาตรัสเจดย

ว่าม้ทรีเอย

อย่าให้รำไร

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๒๗)

จำเริญ (ถิ่น) หมายถึง จำเริญ

๐ มาแต่ในครรรภ์

นางนาฏจอมขวัญ

ตั้งใจชมชื่น

เงินทองทั้งนี้

มิให้ค้างเกิน

จึงเจ้าจำเริญ

ยกให้เป็นทาน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๐๙)

ชำระ (ถิ่น) หมายถึง ชำระ

๐ กลางถึงนเรศ

นราธิเบศ

เวสสันดร

ครั้นรังสีแสง

แจ้งทั่วโลก

ผวาตื่นพื้น

ชำระสะสร

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๒)

ดำรัส (ถิ่น) หมายถึง ดำรัส

๐ ท้าวทนต์ได้ฟัง

ดำรัสตรัสสั่ง

อำมาตย์เสนา

ให้ทำตัวหนัก

นอกพระทวาร

จะให้นางคราญ

ประสูติลูกยา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๐๘)

ตำรา (ถิ่น) หมายถึง ตำรา

๐ ทุกวันบ่ขาด

แต่นางน้องนาฏ

ให้ทานทำบุญ

เงินทองข้าวปลา

ข้างม้าข้ามคน

ทายตามตำรา

โหรผู้เฒ่า

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๐๕)

ตำมลึง (ถิ่น) หมายถึง ตำลึง

๑ นางนาฏมุสดี

ทรงฟังคำเสนีย์

แล้วนางคลาดคลา

มายังราชวัง

โดยตั้งใจหมาย

หยิบทองผืนผาย

ถ้วนแสนตำลึง

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๐๓)

บ้ามเพ็ง (ถิ่น) หมายถึง บ้ามเพ็ง

๑ อันลูกศรีอดวงใจ

ไม่มีใครในดินแดน

ถ้าพระองค์ทรงโปรดมั่น

เร่งขึ้นแข่งบ้ามเพ็งทาน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๓๑๐)

บ้ามรง (ถิ่น) หมายถึง บ้ามรง ภาษากลางที่ใช้สระอุ / u / ภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระโอะ / o /

๑ พลงให้สอนสั่ง

ท่านอยู่ภายหลัง

ฟังเราอย่าลง

อยู่ตามความลัดย

สันทัดข้อตรง

ท่านช่วยบ้ามรง

สององค์อัยกา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๔๙)

ล้ามดวน (ถิ่น) หมายถึง ดอกล้ามดวน

๑ ล้ามดวนหวานรสเสลา

ดอกคัดเคี้ยวหอมระม

รวรินกลิ่นสุขรมณ์

ระมรวด้วยวาตา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๕๔)

สำราญ (ถิ่น) หมายถึง สำราญ

๐ แต่เข้าเท่าปาย

รพพณผ่าย

ผ่ายอุตรรา

บัดนั้นพระองค์

ลูกลองป่า

หน่อพระศาสดา

อุราสำราญ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๔๙)

สำริด (ถิ่น) หมายถึง สัมฤทธิ์

๐ จักได้สำริดที่โดยมี เพราะเจ้าสองศรี

เป็นที่ปลื้มจิตบิดา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๓๑๔)

สำเร็จ (ถิ่น) หมายถึง สำเร็จ

๐ แล้วจึงพระบาท

สถชัยธราช

มีพระบัญชา

แก่นางเทวี

ผุสดีฉายา

ว่าบรรณศาสดา

สำเร็จโดยหมาย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๐๓)

สำลี (ถิ่น) หมายถึง สำลี

๐ เนื้อผ้าเนื้อผ่นลันที บางเป็นสำลี

เทียมผ้าก็มีหลายประการ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๔๒)

สำหรับ (ถิ่น) หมายถึง สำหรับ

๐ เผือกผู้งามโสภา ตามมารดามาจรจรย์

สำหรับหน่อนักธรรม มาพร้อมกับพระกุมาร

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๑๑)

คำภาคกลางสำเนียงถิ่น

คำภาคกลางสำเนียงถิ่น หมายถึง คำภาษากลางที่มีการเปลี่ยนเสียงสระ เสียงพยัญชนะต้น และพยัญชนะท้ายในบางคำ เพื่อให้ง่ายในการพูดหรืออ่านออกเสียงของคนในท้องถิ่นนั้น คำภาษากลางสำเนียงถิ่นที่ปรากฏในเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ปรากฏดังนี้

๑. คำภาษากลางที่มีการเปลี่ยนเสียงสระ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กลับเกลื่อน (ปาก) หมายถึง กลบเกลื่อน ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอะ / o / แต่ในภาษาใต้

จะออกเสียงเป็นสระอะ / a /

๑ น้อยหรือว่าศรัทธา ความมุสว่าไม่มี

ถึงเรายากอัปรีดิ์ สัจจามิกกลับเกลื่อน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๓๑๒)

กันรู้ณา (ปาก) หมายถึง กรุณา ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอุ / u / และพยัญชนะท้ายเสียง / ʔ / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอุ / u: / และพยัญชนะท้ายเสียง / n /

๑ ให้เร่งตกแต่ง

ทั่วทั้งหกแห่ง ด้วยเร็วฉับไว

อำมาตย์เสนา ทำตามตรัสไป

เสรีจพลันทันใจ ทูลไต่กันรู้ณา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๐๓)

กานชา (ปาก) หมายถึง กัญชา ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอะ / a / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอา / a: /

๑ กายานกานชากระดอม เชื้อขึ้นขามป้อม

จันทน์หอมแลนิลกุศรี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๔๔)

การณิกา (ปาก) หมายถึง ดอกกรณิการ ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอะ / a / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอา / a: /

๑ บัวเฝื่อนบัวผัน

ปรากฏรสนั้น

ยิ่งพันธุมาลี

บัวครั้งบัวนา

รชชาหวานดี

รอบฝั่งสระศรี

มีการณิกา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๖๖)

กุม (ถิ่น) หมายถึง กัม ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระโอะ / o / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอุ / u /

๑ ดูหราเจ้าพี่

บัดนี้เทวี

จะสิ้นชนลมา

เจ้ารับเอาพร

ตามความปราศนา

นางน้องกัลยา

กุมเกล้าทูลสาร

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๑๙๙)

กุมาร (ปาก) หมายถึง กุมาร ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอุ / u / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอู / u: /

๑ เชิญนางพระยา

เสด็จขึ้นอย่าช้า

ตำหนักตระกา

ฟังคำอำมาตย์

นางคลาดจากสถาน

ประโศตกุมาร

เจ็บครรภ์เทวี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๐๘)

ขมสาย (ปาก) หมายถึง ขุ่มสาย=เครื่องสูงชนิดหนึ่ง ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอุ / u / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระโอะ / o /

๑ สองแถวถนนมาศ

ประโคนปีพาทย์

หมองกลองก้องดัง

ขมสายกระจายบัง

เสียงสุริพร้อมเพรียง

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๓๑)

เซ็น (ถิ่น) หมายถึง ชื่น ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอือ /u:/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระเออ /ɤ:/

๑ สญชัยพระบาท

เห็นนางน้องนาง

เซ็นพระหฤทัย

ให้ทานทุกวัน

คนอันมาไป

แล้วจึงท้าวไ้

มีพระโองการ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๐๕)

ซึ่งแซ่ (ปาก) หมายถึง แซ่ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระเอะ /e/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอือ /u/

๑ หมูนางชาวชะแม

รำซึ่งแซ่ให้รักนาง

รันทศก็มีได้

ประหนึ่งไม่ต้องวาตา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๓๒)

ดิฉาน (ใบ) หมายถึง ดิฉัน ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอะ /a/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอา /a:/

๑ ต่างตัวกระหม่อมดิฉาน ไกลสมภารบาศรี

ขอทูลเกล้าฝ้าาธุลี

เจ็ดราตรีจะอวยทาน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๓๓)

เดาะไม้ (ปาก) หมายถึง ดอกไม้ ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระออ /o:/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระเอาะ /ɔ/

๑ เมืองขึ้นทั้งหลาย

เอาเดาะไม้ถวาย

มากมายตราไตร

ถวายแก่ท่านท้าว

เจ้ากรุงสญชัย

ทุกเมืองน้อยใหญ่

ถวายพระภูบาล

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๐๖)

ตอหลากการ (ปาก) หมายถึง ตูลากการ ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอุ / u / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระออ / ɔ: /

๑ จักกฎหมายตอตอหลากการ ลูกสาวของท่านคร้าน
รำคาญจะได้ความอาย
(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คู่มือภาคผนวก หน้า ๒๔๑)

ตอหนก (ปาก) หมายถึง ตระหนก ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอะ / a / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระออ / ɔ: /

๑ ร้องเรียกหลวงตา
ว่ามีปัญหา ให้หาเข้าไป
โหรรับคำ ตอหนกตกใจ
แต่งตัวแล้วไป ตามโองการสั่ง
(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คู่มือภาคผนวก หน้า ๒๐๕)

เต็น (ถิ่น) หมายถึง ตื่น ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระเอือ / ue: / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระเออ / ɛ: /

๑ กล่าวถึงนเรศ
นราธิเบศ เวสสันดรดา
ครันรังสีแสง แจ่มทั่วโลกา
ผวาเต็นเพ็น ข้ามระสະสง
(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คู่มือภาคผนวก หน้า ๒๓๒)

ประโสด (ถิ่น) หมายถึง ประสูติ ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอุ / u: / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระโอ / o: /

๑ เชิญนางพระยา
เสด็จขึ้นอย่าช้า ดำหนักตระกา
ฟังคำอำมาตย์ นางคลาดจากสถาน
ประโสดกุมาร เจ็บครมภ์เทวี
(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช คู่มือภาคผนวก หน้า ๒๐๘)

เปลื้อง (ถิ่น) หมายถึง ปลื้ม ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอ้อ /ue/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระเออ /ɤ:/

๑ ดงกว้างยากง่าย

ได้ทุกข์ชุกไข จะได้เปลื้องใจ

ชาติจะได้ หายมาไส

น้ำท่าพื้นไฟ ไว้ให้กันหา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๔๕)

โป (ถิ่น) หมายถึง ปู ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอุ /u:/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระโอ /o:/

๑ พี่อ้ายยายโป เทพทุกหมู่ช่วยโมทนา

คุณครูอุปัชฌาย์ อสนากรรมจำไว้ไป

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๑๙๖)

พระภูริสัตว์ (ปาก) หมายถึง พระโพธิสัตว์ ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระโอ /o:/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอุ /u:/

๑ ส่วนเฒ่าพฤตมา

ค่อยเดินเข้ามา ตรงหน้าจกรม

พระภูริสัตว์ ตรัสเห็นชื่นชม

สว่างร้อนปรารมภ์ พระองค์เจตนา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๓๐๕)

เพการ (ปาก) หมายถึง พิการ ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอิ /i/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระเอ /e:/

๑ บ้านนอกทุกหมู่รู้การณ งอยเปลี่ยเพการ

ไม้เท้าก้าวตรานคานมา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๑๙)

เพี้ยน (ปาก) หมายถึง พี้ยน ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอือ /u:/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระเออ /ɤ:/

- ๑ หน้าหลังทั้งซ้ายขวา จักรวาลเพี้ยนเซตชิน
- จรรยาช่วยยอมยิน พร้อมกันสิ้นช่วยโมทนา
- (พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๑๙๖)

เพี้ยน (ถิ่น) หมายถึง พี้ยน ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอือ /u:/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระเออ /ɤ:/

- ๑ กล่าวถึงนเรศ
- นราธิเบศ เวสสันดร
- ครั้นรังสีแสง แจ่มทั่วโลก
- ผวาเดินเพี้ยน ข้ามระตะตรง
- (พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๓๒)

ยุทไกร (ปาก) หมายถึง ยศไกร ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระโอะ /o/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอุ /u/

- ๑ จะพบดาบสยุทไกร อยู่ตื่นเขาใหญ่
- ดาชีเข้าไปสู่หา
- (พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๙๕)

ระเร็นเซ็นใจ (ปาก) หมายถึง ระเร็นเซ็นใจ ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอือ /u:/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระเออ /ɤ:/

- ๑ เมื่อนั้นพระบาท
- ครั้นได้จับทราบ สติผ่องใส
- มีใจศรัทธา ด้วยนางทรมวย
- ระเร็นเซ็นใจ ทำบุญให้ทาน
- (พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๐๖)

ริงรัง (ปาก) หมายถึง รุงรัง ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอุ / u / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอี / u /

๑ อีแดงเข้าข้างหน้า อีเสียปลาเข้าข้างหลัง

ออเฒ่าเร่งริงรัง แล่นเซซังขึ้นต้นไม้

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๙๐)

ลิง (ปาก) หมายถึง เล็ง ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระเอะ / e / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอิ / i /

๑ เมื่อทำวตริเนตร

พระทัยรู้เหตุ ลิงด้วยพระญาณ

จึงรู้ในใจ พระทัยนางคราญ

คู่สร้างสมภาร กันมาแต่ก่อน.

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๑๙๙)

วลีพก (ปาก) หมายถึง วณพก ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอิ / i / และใช้พยัญชนะต้นเสียง / n / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอี / i / และใช้เสียงพยัญชนะต้นเสียง / l /

๑ ในกาลวันนี้

สมเด็จพระธรรม จากคันธศาลา

รู้ว่ากระยาจก วลีพกจะมา

ท่านท้าวเน่งท่า ที่หน้าอาศรม

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๓๐๕)

วิจา (ปาก) หมายถึง วาจา ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอา / a : / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอิ / i /

๑ ทูลมาความเรื่องหลังมา ท้าวพังวิจา

วิตกด้วยข้าแผ่นดิน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๑๖)

เวสนุกัน (ปาก) หมายถึง พระวิษณุกรรม ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอิ /i/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระเอ /e/ :

๑ รู้แล้วอินทร์เจ้าจำนง ธกัมาตรัสสั่งแก่องค์

เวสสนุกันจำนงไปเร็วหรา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๗๒)

หมิ่น (ถิ่น) หมายถึง เหมิ่น ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระเอะ /e/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอิ /i/ :

๑ ยังสัตว์หนึ่งโสด

เรียกว่าสังโศด

หมิ่นสาบพองหัว

มันเที่ยวคาบไม้

ใครฉายติดตัว

เจ้าไม่คิดกลัว

ที่จะตามผัวไป

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๔๑)

หมุ่นหมอง (ปาก) หมายถึง หม่นหมอง ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระโอะ /o/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอุ /u/ :

๑ อุปมาคนยากไร้ ครั้นมันมาได้ชุมทอง

ไม่มีที่หมุ่นหมอง

ทำวจีร้องปราศรัยสานต์

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๓๑๐)

หมัก (ปาก) หมายถึง หมาก ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอา /a/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอะ /a/ :

๑ ทุกหนตำบลฝ่ายสวน พลูหมักแปรรวน

แห้งหวนโรยราดาปี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๕๑๙)

เหมือน (ถิ่น) หมายถึง หมิ่น ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอือ /u:/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระเออ /ɤ:/

๑ ข้าให้ว้พระธรรมเจ้า แแปดเหมือนเล่าสี่พันไตร
ขอมาช่วยดับภัย ทั้งจ้งไหญ่อย่ามาพาด

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๑๙๕)

อดสา (ปาก) หมายถึง อดส่าห์ ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอุ /u/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระโอะ /o/

๑ อดสาแต่งกาย
กว่าจะได้ผู้ชาย มาเป็นคู่เขย
ถึงได้ร่วมสุข ผัวทุกข์ทำเฉย
ครั้นผัวร้างไว้ ออกใหม่ได้ขม

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๔๒)

อภิตตา (ปาก) หมายถึง นางอมิตตดา ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอะ /a/ และใช้เสียงพยัญชนะต้น /m/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงสระเป็นสระอิ /i/ และใช้เสียงพยัญชนะต้นเสียง /b/

๑ สองพรหมณเฝ้าความเฒ่าว่า เข้าสู่ไสยยา
ปลอบโลมอภิตตามารศรี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๔๒)

อฐ (ปาก) หมายถึง อักไซ=มาก,หลาย ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระโอะ /o:/ และใช้เสียงพยัญชนะท้าย /k/ แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงสระเป็นสระอุ /u:/ และใช้เสียงพยัญชนะท้ายเสียง /ʔ/

๑ ปากกว้างทั้งเหลือกรั้น กลางไพรสินมือขู
สิงหาร้ายมืออยู่ คชาโดนนำฝูงโขลง

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๔๔)

อัฒสัจน์ (ปาก) หมายถึง อัฒจรรย ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอะ / a / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอิ / i /

๑ เกยแก้วพาชี

เกยรหดดี เกยมาศลาดผา

เพิ่นทองรองเรื่อง พลอยแกมรัตนา

มุกแกมมหา ตีนฝ้าอัฒสัจน์

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๑๙๘)

อับเพศ (ปาก) หมายถึง อาเพศ ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระอา / a: / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระอะ / a /

๑ ท้าวขับจากเขต

เป็นคนอับเพศ เขาไม่เจตนา

เอามายกย่อง ให้ครองพารา

เขารูมกันว่า ท้าวจะมาเสียใจ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๖๑)

เอาะ (ปาก) หมายถึง ออก ในคำนี้ภาษากลางใช้เสียงสระออก / o: / แต่ในภาษาใต้จะออกเสียงเป็นสระเอาะ / o /

๑ ออย่ามากันขวาง

ไม่เท้าจะวาง ถูกตระหนักรัดใจ

ซ้านักกุศอก หลีกเอาะจะไป

กราบไหว้ท้าวไท ข้างในศาลา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๓๐๖)

๒. คำภาษากลางที่มีการเปลี่ยนเสียงพยัญชนะต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กระถู (ปาก) หมายถึง ตระถู ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / tr / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / kr /

๑ แม่เกิดในกระถู

ยศศักดิ์สมบุรณ์ เงินทองมากมี

ข้าทาสใช้สอย นักร้อยก็ดี

ทั้งนั้นทั้งนี้ มิกันนินทา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๔๓)

กระช่อน (ปาก) หมายถึง ปลาช่อน ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / pl / และใช้เสียงสระอา / a: / ส่วนในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / kr / และใช้เสียงสระอะ / a /

๑ ปลาโสดโสดมา

ยึกไล่ลูกปลา แลกท้าวารี

พันธุ์ปลาเลื้อยลาย แอบขายสระศรี

กระช่อนนอนรี ปลาดีรมา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๔๒)

ฉายา (โบ) หมายถึง ขายา ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / c / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / ch /

๑ แล้วจึงพระบาท

สญชัยอิราช มีพระบัญชา

แก่นางเทวี ผุสดีฉายา

ว่าบรรณศาลา ส้มเสร็จโดยหมาย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๐๓)

ชโลน (ปาก) หมายถึง ชโลน ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / n / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / l /

๑ นบท่านเท่านั้นแล้ว จะขอแล้วคุณชโลน

บิตรังทั้งสองศรี เอาใดมีที่จะเปรียบปน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๑๙๕)

ดีหว่า (ถิ่น) หมายถึง ดีกว่า ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / kw / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / w /

๑ ท้าวพังค้ำไพร

ขับลูกเสียไกล

พระทัยไม่เย้ย

คนเดียวเป็นชาย

ขับลูกเสียได้

ลูกเอ๋ยอย่าเย้ย

ตายเสียดีหว่า

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๒๖)

ตะพาน (ปาก) หมายถึง สะพาน ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / s / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / t /

๑ ขุดบ่อล่อพระศพพล บัวปลูกหลากดล

พูนถนนปลูกตะพานหรือโชน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๗๒)

ตะพาย (ปาก) หมายถึง สะพาย ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / s / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / t /

๑ ออกจันทรได้ลากใหญ่ เฒ่าจั่งไหรยลุกขึ้นพลัน

ยามตะพายไม้เท้ารัน

จากเคหันลงบันได

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๘๙)

ประทม (ปาก) หมายถึง บรรทม ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / b / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / pr /

๑ ขับกล่อมกษัตริย์ ส่วนสาวกำมดัด รูปร่างนางหงส์

กล่อมเจ้าเมื่อเข้าทรง ประทมมิดาเคื่อง

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๓๑)

ประหวา (ปาก) หมายถึง ผวา ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / ph / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / pr /

๑ ว่าพลางทางถอยหลัง มากะทั่งต้นพฤษภา

กิ่งห้อยย้อยยานมา เต่าประหวาคว่ำขึ้นไป

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๔๑)

ปรัดติสน (ปาก) หมายถึง ปฏิสนธิ ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / t / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / d /

๑ มารับปรัดติสน ลูกโดยจำนง

ในครรภ์มณฑล อำมาตย์เสนา

พร้อมวันทันยาม ด้วยพระราชา

ผู้เป็นศาสดา หกหมื่นโดยจง

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๐๒)

ปราศนา (ปาก) หมายถึง ปรารถนา ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / t / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / s /

๑ ดูหราเจ้าพี่

บัดนี้เทวี จะสิ้นชนลมา

เจ้ารับเอาพร ตามความปราศนา

นางน้องกัลยา กุมเกล้าทูลสาร

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๑๔๙)

ฝัก (ปาก) หมายถึง ควัก ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / kh / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / f /

๑ ตัดนมเสียได้

ฝักตานี้ไซ้

มีदनักมีดหนา

ครือดงตัวพี

นี้แหละน้องอา

นี่คือแพศยา

คือปิดตาเดิน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๒๙)

ฝา (ปาก) หมายถึง ขวา ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / kh / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / f /

๑ เวียนซ้ายหาฝา

นางทักษิณา

ตามรีตแต่ก่อน

ถึงตรอกชาลา

นางนางุสสายสมร

เจ้าเจ็บอุทร

ทรหวนขึ้นมา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๐๘)

ภาษา (ปาก) หมายถึง ประสา ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / pr / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / p /

๑ จะพวากข้ามัทธิ

ให้อยู่บุรี

ถูกมิเจตนา

ยากง่ายตายเป็น

ขอเห็นภัสดา

ถูกรักกุมหน้า

ภาษาเชิญใจ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๙)

สมมติ (ปาก) หมายถึง สมประดี ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง /pr/ ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง /m/

๑ เอ็น้กุ่มัน

เที่ยงแท้อดลิจัน พรายพรันอินทรีย

ผุดลุกขึ้นนั่ง นางตั้งสมมติ

พระดาบสนี้ ดำริในใจ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๓๐๐)

หอก (ปาก) หมายถึง หงอก ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง /ŋ/ ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง /h/

๑ ประการหนึ่งเล่า

ขอผมข้าพเจ้า เป็นหอกกรังแค

ขอให้ดำพลับ ยับยั้งามแง

เสมือนสาวอย่าแก่ โจมเชิงงามดู

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๐๐)

เหื่อ (ถิ่น) หมายถึง เหื่อ ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง /ŋ/ ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง /h/

๑ วิฬัดเข็ดเหื่อโคล ให้ท้าวไทเย็นกาย

นวลละหงทรวงดำมริ ตริตริกไว้ในปัญญา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๕๖)

อาสมา (ปาก) หมายถึง อาตมา=ตัวเอง, ข้าพเจ้า ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง /t/ ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง /s/

๑ ขอแสดงแตงนิทาน ให้วิถานจับหุดา

พร้อมพुरुหม่อสมา ให้ปรีชาว่าว่องไว

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๑๙๖)

อันรันราย (ปาก) หมายถึง อันตราย ในคำนี้เสียงพยัญชนะต้นในภาษากลางใช้เสียง / t / และเสียงพยัญชนะท้ายใช้เสียง / ? / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / r / และเสียงพยัญชนะท้ายใช้เสียง / n /

๑ อนึ่งสรรพอันรันราย เหลือกยงทั้งหลาย

สัตว์อันรันรายหลายพันธุ์

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๙๗)

๓. คำภาษากลางที่มีการเปลี่ยนเสียงพยัญชนะท้าย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จ้งไหย (ถิ่น) หมายถึง จัญไร ในคำนี้เสียงพยัญชนะท้ายในภาษากลางใช้เสียง / n / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะท้ายเป็นเสียง / ʔ /

๑ ข้าให้ว้พระธรรมเจ้า แปดหมื่นแล่สี่พันไตร

ขอมาช่วยดับภัย ทั้งจ้งไหยอย่ามาพาล

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๑๙๕)

มุมนมตรี (ปาก) หมายถึง มุมนมตรี ในคำนี้เสียงพยัญชนะท้ายในภาษากลางใช้เสียง / k / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะต้นเป็นเสียง / m /

๑ เมื่อนั้นพระบาท

สถูชัยธิราช

มีพระบัญชา

ให้มุมนมตรี

พราหมณ์สี่พุทธมา

ตรัสแก่เสนา

แต่งการพิธี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๑๐)

เหลือก (ปาก) หมายถึง เหลือบ ในคำนี้เสียงพยัญชนะท้ายในภาษากลางใช้เสียง / p / ในภาษาถิ่นใต้ใช้เสียงพยัญชนะท้ายเป็นเสียง / k /

๑ อนึ่งสรรพอันรันราย เหลือกยงทั้งหลาย

สัตว์อันรันรายหลายพันธุ์

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุสิตภาคผนวก หน้า ๒๙๗)

คำภาษากลางที่มีการกร่อนเสียง

คำภาษากลางที่มีการกร่อนเสียง หมายถึง คำภาษากลางที่มีการตัดเสียงพยางค์ในบางคำ ซึ่งเป็นลักษณะนิสัยของคนได้อีกอย่างหนึ่งที่มักจะพูดสั้น ๆ คำภาษากลางที่มีการกร่อนเสียงที่ปรากฏในเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีปรากฏใช้ดังนี้

การหนึ่ง (ปาก) หมายถึง การะบุหนึ่ง=ดอกแก้ว

- ๑ สารภีศรีนางแย้ม การหนึ่งแถมด้วยมะลิลา
- ซงโคทั้งโยทะกา ดอกรักฟ้ามาทวงรถ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๕๔)

ขามป้อม (ถิ่น) หมายถึง มะขามป้อม

- ๑ กายานกานชากระดอม เชื้อขึ้นขามป้อม
- จันทน์หอมแลนิลภูศรี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๕๔)

เชื้อ (ถิ่น) หมายถึง มะเชื้อ

- ๑ กายานกานชากระดอม เชื้อขึ้นขามป้อม
- จันทน์หอมแลนิลภูศรี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๕๔)

คร้าน (ถิ่น) หมายถึง ชั้คร้าน=ชั้เกียจ=เกียจคร้าน

- ๑ จักกฎหมายต่อตอหลาการ ลูกสาวของท่านคร้าน
- รำคาญจะได้ความอาย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๕๑)

ไคร่ (ปาก) หมายถึง ตะไคร่น้ำ

๑ กตริายวายทวน

สวยสาหร่านวล

ประหวนกินไคร่

เทโพก้วย

ชะโดลายสีไธ

เนื้ออ่อนซอนไซ

เทโพกระวี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๗๑)

ฉาสัย (ปาก) หมายถึง อัสฉาสัย

๑ ผู้ดีใจ

ให้ตามฉาสัย

ไปไม่เว้นคน

เข้าค้ำภาวนา

หาทางมรรคต่อผล

สั่งสอนเสร็จชน

ในผลศีลลา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๐๔)

ดิงส์สา (ปาก) หมายถึง สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑ เมื่อนั้นอันใหญ่กว้าง พลม้าช้างมากตราไธ

มีปรางค์อย่างดิงส์สา

พัดเสมารอบธานี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๕๕)

ตริงส์ (ปาก) หมายถึง ไตรตริงษ์

๑ จิ้งท้าวตรีเนตร

พระทัยรู้เหตุ

ท่านท้าวจรัส

ไปยังเทพบุตร

ผู้จะสุดชีวิต

สมเด็จพระตริงส์

เชิญหมู่เทวา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๐๒)

ทบ (ถิ่น) หมายถึง กระทบ

๑ ครีอดังภูมิ

กับข้าผู้สดี

เป็นที่โหดร้าย

ไม่มีเห็นใคร

เมื่อไกลลูกชาย

ครีอึ้งร้างไม้

รังกระจายทบดิน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๒๘)

ธิบาย (ปาก) หมายถึง อธิบาย

๑ ชุชกลูปอกหัวให้

ทองข้าฝากไว้

ธิบายว่ายังขาดเหลือ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๒๙)

ธิษฐาน (ปาก) หมายถึง อธิษฐาน

๑ องค์กษัตริย์โสมนัสอินทรีย์ หล่อน้ำนันทิ

ภูมิทำวตั้งธิษฐาน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๑๘)

นิพก (ปาก) หมายถึง วนิพก

๑ เมื่อนั้นกระยาจก

เหล่าพวคนิพก

ชวนกันเข้ามา

ชวนลูกชวนหลาน

รับพระทานภักษา

บางกินข้าวปลา

ตามบรรดามี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๔)

อนุญาต (ปาก) หมายถึง อนุญาต

๑ จงทรงอนุญาต

ถูกรักสองราช	ลาบาทบิดา
ไปพริกเข้านี้	จรัสสุป่า
ลูกชอกราบลา	จากผ้าบาทไท

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๗)

บัญญัติ (ปาก) หมายถึง ทำกราบเบญจาคประดิษฐ์

๑ ชวนองค์นี้ใคร

ขึ้นเฝ้าทรงเดช	เกศน้อมบัญญัติ
พร้อมองค์นารี	มัทรีโฉมปราง
ประนมบัญญัติ	ทางทูลขอลา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๗)

บ้าย (ถิ่น) หมายถึง สบาย

๑ อยู่ไปไม่บ้าย

รุมทุกข์ทุกข์ไซ	ใครไซรั้งจะมา
ด้วยลูกสลายใจ	มาไกลอุรา
โอ้ไอ้กูอา	เวรมาจอง

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๒๖)

โบกกระนี้ (ปาก) หมายถึง สระโบกขรณี

๑ จากแต่ศิขรินทร์

ชาวเขตมูจลินทร์	ศิขรินใหญ่
นาริบรรพต	ปรากฏประไพ
จักรพรรดิสระใหญ่	มีในโบกกระนี้

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๖๗)

ปรีปราย (ปาก) หมายถึง อภิปราย

๑ ท้าวพังกาลี

ไกลายายี

เอาดีปรีปราย

มันแกลังติเตียน

เบียดพระสุตสาย

เชือกถ่อคำไพร่

ขับไล่ลูกเสียด

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๒๖)

ปลาตี (ถิ่น) หมายถึง ปลากระตี่

๑ ปลาโศคโศคมา

ยึกไล่ลูกปลา

แตกท้าววรี

พันธุปลาเสียดลาย

แอบขายสระศรี

กระช่อนนนรี

ปลาตีริมา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๒)

ปลาหลด(ปาก) หมายถึง ปลาหลด

๑ ชมพันธุมีจจา

โคลไคล้วยมา

ตามทลสายสินธุ์

ปลาหลดปลาหลด

เกลื่อนกลาดในสินธุ์

ปลากทรายปลากกริม

กินริมสระใหญ่

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๑)

พนิกร (ปาก) หมายถึง พสกนิกร

๑ เพราะพราหมณ์จ้งไร

มาขอชไกร

พาไปจากกรุง

จึ่งเหล่าพนิกร

ยุยอนบิตุงค์

ให้ท้าวธทรง

พิโรธพ้อเอย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๔)

พระหมุทร (ถิ่น) หมายถึง พระสมุทร

๑ เสี่ยงฟ้าร้องกึกก้อง แผ่นฟ้าร้องเป็นนินัน

พระหมุทรไทยมาไหวหวั่น เป็นอัศจรรย์อยู่นักหนา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๑๓)

พุดก (ปาก) หมายถึง นกโพระดก

๑ พุดกจับต้นโศกครวญ ยางจับยางยวน

พระพายพัดหวนเรรา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๔๕)

ภิปราย (ปาก) หมายถึง อภิปราย

๑ หกหมื่นพระยา

สั่งสอนเจ้าฟ้า

นานาภิปราย

แล้วท้าวให้หา

พรานป่าผู้นาย

จัดแจงแต่งไว้

ให้อยู่ประตูป่า

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๖๘)

มุมนมนตรี (ปาก) หมายถึง มุมนมนตรี

๑ เมื่อนั้นพระบาท

สถิตย์อิริราช

มีพระบัญชา

ให้มุมนมนตรี

พราหมณ์สี่พฤตมา

ตรัสแก่เสนา

แต่งการพิธี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๑๐)

รชชา (ปาก) หมายถึง รชชาติ

๑ ให้เลี้ยงพระกุมาร ปรีดาญท้าวเกศา

เลือกนมมีรสชา

หวานหนักหนาดั่งประสงค์

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๑๑)

รี้ด (ปาก) หมายถึง จารีต
 ๑ อนึ่งเรื่องบัญญัติ รัตกษัตริย์แต่ก่อนมี
 ถ้าองค์เจ้าธาตุรี ครองธานีมีเพียงธรรม
 (พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๒๒)

ไร (ถิ่น) หมายถึง อะไร
 ๑ ว่าทานกู่ให้แล้ว ใจกู่แผ้วแล้วคำนึง
 ในใจกู่คิดถึง ทานภายในไรจะปาน
 (พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๑๒)

ลอด (ปาก) หมายถึง ตลอด
 ๑ นาวาค้าขาย
 พาณิชมากมาย ชื้อขายคล่องถี่
 ข้าวปลามาเพื่อ ผลเจือลอดปี
 แต่ล้วนสุชี มีทัวหนา
 (พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๑๙๙)

วิถาน (ปาก) หมายถึง วิถถาร=พิสดาร
 ๑ ขอแสดงแตงนิทาน ให้วิถานจับหุดา
 พร้อมพुरुหม้อสมา ให้ปรีชาว่าว่องไว
 (พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๑๙๖)

เวณี (ปาก) หมายถึง ประเวณี, ประเพณี
 ๑ บวชเป็นดาบส
 จักทรงพรต สืบสร้างจรรยา
 ตามเวณีสรี เขตแต่ก่อนมา
 จงพระมารดา โมทนาอวยพร
 (พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๓๘)

หัตถ์นัยน์ (ปาก) หมายถึง สหัตถ์นัยน์=พระอินทร์

๐ หัตถ์นัยน์ทิเบศ

พระทัยรู้เหตุ

มายังสถาน

ขอเชิญบุรุษ

จตุจากพิมาน

สู่ยังภูบาล

พระศรีสณชัย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดชุมหะ จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๐๑)

เหวย (ถิ่น) หมายถึง เสวย

๐ ใ้พระหลานรัก

แต่นี้ตำหนัก

จะเย็นเป็นเถื่อน

ยามสงระยามเหวย

ใครเลยเป็นเพื่อน

เจ้าไปไพรเถื่อน

ใจเสมือนขาดหาย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดชุมหะ จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๔๖)

เหลียว (ถิ่น) หมายถึง เฉลียว

๐ ส่วนท้าวกรุงสณชัย

ตามปราศรัยไปบัดเดียว

ให้นางพี่ชาญเฉียว

ฉลาดเหลียวเลียงกุมาร

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดชุมหะ จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๑๑)

โหนด (ถิ่น) หมายถึง ต้นตาลโหนด

๐ ใ้ลูกพลัดแม่

ก็เมื่อเล่าแล

แม่จะเห็นหน้าใคร

แต่องค์เดียวโดด

โหนดแลสุดใจ

ระวังระไว

พระองค์จึงดี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดชุมหะ จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๓๙)

สำนวนถิ่นใต้

สำนวนถิ่นใต้ หมายถึง การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายไม่ตรงตามตัวหรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ ในวรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดชุมหะ จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่ากวีนิยม

ใช้จำนวนพูดซึ่งเป็นจำนวนพื้นบ้านอยู่หลากหลาย จำนวนต่าง ๆ มีความหมายแฝง โดยให้ข้อคิด
คติเตือนใจ ซึ่งจำนวนทองถิ่นที่ปรากฏในเรื่อง ปรากฏดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑ ตอนที่พระเวสสันดรเจริญพระชนมมาได้ ๑๖ พรรษา และได้ร่ำเรียนวิชา
ต่าง ๆ จนรอบรู้

๑ ชั้นชาพระกุมาร

ใหญ่มานานตั้งสัจจา

สิบหกพระชันษา

เรียนศาสตราจบบัดดล

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๑๓)

จำนวน “ใหญ่มานาน” หมายความว่า เจริญเติบโตจนเป็นผู้ใหญ่

ตัวอย่างที่ ๒ ตอนที่พระนางมัทรีขอตามพระเวสสันดร ไปอยู่ที่เขาวงกตด้วย

๑ ดังบ้างผู้ชาย

รู้รสนี้หนาย

ทิ้งไว้คนหัว

อันว่าผู้หญิง

ที่คิดหาผิว

ยากนักพันตัว

สงสารนักหนา

๑ ยามเมื่อรุ่นสาว

ครันเมื่อระดูหนาว

ในเหมันตา

มิได้เกียดครัน

การจะสงครนาคา

ข้ามระพักตรา

มิให้ราศี

๑ แม่กินอาหาร

แต่พอประมาณ

มากนักรักพี่

เกินกว่าผู้ชาย

มักไม่ยินดี

ขมื่นขัดสี

น้ำมันดีใส่เสีย

๑ อดส่ำแต่งกาย

กว่าจะได้ผู้ชาย

มาเป็นคู่เชย

ถึงได้ร่วมสุข

ผิวทุกข์ทำเฉย

ครันผิวร้างไว้

อกใหม่ใส่ขม

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๔๒)

จำนวน “คนหัว” หมายความว่า คนหัวเราะเยาะ ในบทนี้นางมัทรีทูลกับพระเวสสันดรว่า
ผู้หญิงที่ถูกผู้ชายทิ้งไป ก็จะถูกคนอื่นหัวเราะเยาะใส่ ถูกดูถูกดูแคลนสารพัด

สำนวน “ผัวร้าง” หมายความว่า ผัวทั้ง ชาวอีสานเรียก “แม่ร้าง” ส่วนที่สามีตายเรียก “แม่ม่าย” ในสังคมไทยเชื่อว่าหญิงที่ถูกสามีทิ้งเป็นหญิงที่ไม่ดี จึงไม่มีผู้หญิงคนไหนที่ได้ชื่อว่าเป็น ผู้หญิงที่ถูกสามีทิ้ง

สำนวน “อกใหม่ไส้ขม” หมายความว่า เป็นทุกข์อย่างแสนสาหัส

ตัวอย่างที่ ๓ ตอนที่พราหมณ์ ๔ นาย เดินทางมาขอม้าทรงของพระเวสสันดร

◦ ฟุ้งเถียงแก่งันวุ่นวาย ว่าสูนั้นไซ้

ทำให้เราพลอยเสียการ

◦ คนหนึ่งว่ามึงอย่าพาล ถ้อยคำว่าชาน

มึงหาญมึงมาแต่สวน

◦ ยังดีกูนี้ไปชวน มาทำสำนวน

ยียวนว่าเพื่อนนอนลาย

◦ พราหมณ์หนึ่งว่ามึงกลัวตาย เราไปชวนนาย

มุ่งหมายว่าจะมากลางคืน

◦ คนหนึ่งว่าเราคิดอื่น จำเป็นแข่งขัน

ตามไปขออื่นสักสิ่ง

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๕๐)

สำนวน “มาแต่สวน” หมายความว่า มาคนเดียว ในบทประพันธ์เป็นตอนที่พราหมณ์ ๔ นายจะเดินทางไปขอสิ่งของจากพระเวสสันดรแต่ไปไม่ทัน จึงเกิดโต้เถียงกัน มีพราหมณ์คนหนึ่ง กล่าวว่ “มึงหาญมึงมาแต่สวน” จึงหมายถึง ถ้ากล้าก็ให้เดินทางมาคนเดียว

ตัวอย่างที่ ๔ ตอนที่พระนางมัทรีขอตามพระเวสสันดรไปคอยรับใช้อยู่ในป่า โดยไม่กลัว สัตว์ร้ายนานาชนิด

◦ ยังสัตว์หนึ่งโสด

เรียกว่าสังโหด

หมิ่นสาบพองหัว

มันเที่ยวคาบไม้

ใครฉายติดตัว

เจ้าไม่คิดกลัว

ที่จะตามผัวไป

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๔๑)

◦ หมิ่น(ถิ่น)=หมิ่น

ตัวอย่างที่ ๕ ตอนที่พระนางมัทรีทรงสงสัยในความอัศจรรย์ที่เกิดขึ้น เมื่อต้นไม้ค่อมมา
ให้นางเก็บผลไม้ให้พระเวสสันดร พระชาติ และพระกัณหาเสวย

๐ ผลไม้ไม่มีใจ ยื่อกระไรจึงค่อมมา

เสมือนหนึ่งมีวิญญาณ ค่อมลงมาหาสองศรี

๐ กระหม่อมฉันแลเห็นกลัว พองขนหวักลัว(ขวัญหนี)

ว่าแล้วพระมัทรี ย่อซูลิ้นมัสการ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๕๕)

สำนวน “พองหวั” และ “พองขนหวั” หมายความว่า กลัวมาก ตงกับสำนวนของ
ภาคกลาง คือขนหวัลุก คืออาการที่กลัวมากมาก ๆ จนขนในร่างกายลุกชัน ทำให้เกิดเป็นสำนวนนี้
ขึ้นมา

ตัวอย่างที่ ๖ ตอนที่เฒ่าซุกก หนีสุนัขของพรานเจตบุตร ที่ทำให้เฒ่าซุกกต้องล้มลุก
คลุกคลาน ดังความว่า

๐ อีแดงเข้าข้างหน้า อีเสือปลาเข้าข้างหลัง

ออเฒ่าเร่งวิ่งวิ่ง แล่นแซงขึ้นต้นไม้

๐ ไ้อีลิงวิ่งเข้าขบ เฒ่าบัดขบล้มยักษ์หงาย

ยกขึ้นหาต้นไม้ ครั้นฉวยได้ย้ายเป็นเพลง

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๙๐)

สำนวน “ยกหงาย” หมายความว่า ถึง หงายหลัง ในบทประพันธ์เฒ่าซุกกวิ่งหนีสุนัขของ
พรานเจตบุตรขึ้นต้นไม้ เมื่อสุนัขเข้ามากัด เฒ่าซุกกสะบัด จึงหงายหลังตกลงมาจากต้นไม้

สำนวน “ยกขึ้น” หมายความว่า ถึง ลุกขึ้น

ตัวอย่างที่ ๗ ตอนที่นางอมิตตดากลับมาบ้านหลังจากที่ถูกนางพรหมณีรุมด่าว่ามา

๐ เหวยเหวยออตาเฒ่า ภูนี้เล่าคิดบัดสี

สิ่งใดหาไม่มี ตัวภูนี้มีเที่ยวหา

๐ น้ำท่าภูไม่ตก ทั้งพื้นผักรูมิหา

ยากร้ายไม่นำพา ภูมีมาเอาใจได้

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๙๖)

สำนวน “ยากร้าย” หมายความว่าถึงลำบาก ซึ่งในปัจจุบันจะใช้เป็นสำนวน ลำบากยากไร้มากกว่า

สำนวน “น้ำพา” หมายความว่าถึง ใ้ใจ ในบทประพันธ์นางอมิตตดากลับบ้านหลังจากที่ไปตักน้ำ แล้วถูกนางพราหมณ์รุมกันด่าว่า นางจึงกลับมาบอกเฒ่าชู้ชุกว่าจากนี้ไปจะไม่ทำงานบ้านใด ๆ ถึงจะต้องอยู่กันอย่างยากลำบาก นางก็จะไม่เอาใจใส่

ตัวอย่างที่ ๘ ตอนที่เฒ่าชู้ชุกได้ขอสองกุมารจากพระเวสสันดร

- ๐ เมื่อนั้นพฤตมาจารย์ กราบทูลสารพระภูมิ
- พระองค์ทรงปราณี โปรดดั่งนี้มีฟังตาม
- ๐ จะอยู่มิควรเล่า ไปแล้วท้าวเห็นแงงาม
- ข้านักจักเสียความ ดิดย่อมยามด้วยกษัตริย์
- ๐ จะเฝ้าทำผู้หญิง ไม่เป็นจริงด้วยภูมิ
- อันเป็นกษัตริย์ ที่ไหนมีไม่หวงแหน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๓๑๐)

สำนวน “เฝ้าทำ” หมายความว่าถึง รอ, คอย ในบทประพันธ์นี้ เฒ่าชู้ชุกได้ทูลขอสองกุมารจากพระเวสสันดร พระองค์ทรงพระราชทานให้ แต่ให้เฒ่าชู้ชุกอยู่รอพบกับนางมัทรีและพักผ่อนที่ศาลาก่อน เฒ่าชู้ชุกจึงทูลว่า ถ้ายังอยู่รอพบนางมัทรี นางอาจจะยอมพระราชทานสองกุมารให้ เพราะผู้หญิงมักจะหวงแหนสิ่งที่ตนรัก

ตัวอย่างที่ ๙ ตอนที่พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี และพระกัณหา เดินทางมาถึงเมืองเจตรา

- ๐ เรามาจากเมือง
- พลไพร่ได้เคือง แก่พระบิดรา
- ครั้นเรากลับไป ไหนจะสุขขา
- ไพร่ไม่ลงตา จักมารำคาญ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๒๖๐)

สำนวน “ลงตา” เป็นสำนวนโบราณ หมายความว่าถึง ลงรอย ในบทประพันธ์เป็นตอนที่เจ้าเมืองเจตราทรงทราบสาเหตุที่พระเวสสันดรถูกขับไล่ออกจากบ้านเมือง และจะทรงไปขอภัย

โทษให้ แต่พระเวสสันดรทรงกล่าวตอบไปว่า พระองค์จากบ้านเมืองมาเพราะไพร่เกิดความแค้นเคือง ถ้าเรากลับไปอาจเกิดความไม่ลงรอยกันในบ้านเมืองได้

ตัวอย่างที่ ๑๐ ตอนที่นางพราหมณ์จะยกนางอมิตตดาให้ชูชก

◦ ท่านเอาแต่พอราคา ลูกสาวของข้า

ให้แก่พฤตามาตามจน

◦ หูกไหมเข้าใจเสมือนคน ไม่พักเตือนบ่น

สามเดือนต่อหน้าทำได้

◦ หุงเข้าแต่เข้าเท่าสาย ทำอันใดได้

ขึ้นไปข้างชายยิ่งดี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๘๑)

สำนวน “ไม่พัก” หมายความว่า ถึง ไม่ต้อง ในบทประพันธ์ นางพราหมณ์กล่าวกับแต่ชูชก ว่า นางพราหมณ์เป็นคนขยันเอาการเอางาน ไม่ต้องเตือนต้องบ่นเรื่องอะไร

ตัวอย่างที่ ๑๑ ตอนที่เฒ่าชูชกรู้ว่าพราหมณ์สองสามี ภรรยาจะยกลูกสาวให้ แทนค่าทองที่ได้ฝากไว้

◦ ชูชกอรุ่มโกโล ครั้นได้ฟังคำ

หน้าตามัวข้าเขินบาน

◦ จึงกล่าวปราศรัยอ่อนหวาน ว่าแม่คุณท่าน

อย่าให้รำคาญต่อไป

◦ ชั่วงามตามแต่ฉาสัย คอยสั่งสอนไป

นานไปค่อยรู้จักการ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๘๒)

สำนวน “อรุ่ม” หมายความว่า ร้อนอรุ่มร้อนใจ “รุ่ม” หมายความว่า ร้อนผ่าว ๆ เมื่อนำมาใช้กับสำนวน “อรุ่ม” จึงหมายความว่า อารมณ์ร้อนอรุ่มร้อนใจ

สำนวน “อ่อนหวาน” หมายความว่า ไพเราะ, น่ารัก

สำนวน “ชั่วงาม” หมายความว่า ชั่วดี ในปัจจุบันนิยมใช้สำนวนนี้ว่า ชั่วดี มากกว่า

ชั่วงาม

ตัวอย่างที่ ๑๒ ตอนที่นางพราหมณ์ขอให้นางอมิตตดาไปอยู่กับเฒ่าชุก

๐ ว่าโธน้อยนาฏนารี ครีอดวงชีวิต

แม่นี้ล้าเลียงรักษา

๐ แต่ละหวนจนน้อยใหญ่ มิได้เคืองคา

คิดว่าเหมือนหอกเล่มเดียว

๐ เข้ามาสู่ขอบเจียว ไซ้แต่คนเดียว

แม่เลือกที่ดีจะวาง

๐ ครานี้แม่จนอับปาง มิวางจำวาง

จะเกินค่าของพราหมณ์ตามที่

๐ รวมจิตอย่าคิดบัดสี ช่วยแม่ครานี้

ขอบที่เหมือนท่าเบญจา

๐ สะหิวแม่เกิดทั้งา เจ้าคอยกุมหน้า

เป็นข้าพฤตมาอย่าอาย

๐ ดั่งใจไปเกิดสุดสาย กว่าเฒ่าจะตาย

เจ้าจะได้กลับมาหาอื่น

๐ ตัวเจ้ายังสาวสะเทิน แม้จะให้ขุนหมื่น

เจ้าสาวสะเทินอนกิน

๐ อภิธิดาแค้นคากายิน น้ำพระเนตรริน

ตกดินเพียงจะสิ้นวิญญา

๐ คุณท่านได้เกิดเกศา บัดนี้แค้นคา

ไซ้ว่าแต่ท่านเมื่อใด

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๘๒)

สำนวน “มิวางจำวาง” หมายความว่า ไม่อยากทำอะไรแต่ก็ต้องทำ ดังในบทประพันธ์

นางพราหมณ์ก็กล่าวกับนางอมิตตดาว่า แม่เลี้ยงลูกมาจนโต อยากจะหาคนดี ๆ มาให้แต่งงานด้วย คราวนี้แม่จวนไม่อยากจะยกลูกให้เฒ่าชุก แต่ก็ต้องจำใจยกให้ไป

สำนวน “สุดสาย” น่าจะมาจาก สุดสายใจ หมายความว่า รักมาก

สำนวน “สาวสะเทิน” คำว่า “สะเทิน” จากคำว่า “สะเทินอาย” เมื่อเป็นสำนวน “สาวสะเทิน” จึงหมายความว่า สาวที่ไร้เดียงสา หรือเพิ่งจะสาว อยู่ระหว่างสาวกับเด็กก้ำกึ่งกัน

สำนวน “แค้นคา” หมายความว่า แค้นเคือง

ตัวอย่างที่ ๑๓ ตอนที่เหล่าพราหมณ์ตำราว่าภรรยาของตนเอง ที่ไม่ยอมทำงานบ้าน

- ผู้ชายชาวคามา เห็นอบิธิดาอัชฌาสัย
- เมียเองมิเสมื่อนใจ กลับไปเรื้อนเพื่อบ่นด่า
- ว่าเหวยหญิงซี้เค้า ชั่งพ้อบ่าวดิขอหยัน
- แต่งไรใส่น้ำมัน พุดคมสันจะใช้ผิว

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๘๕)

สำนวน “เมียเอง” หมายความว่าถึง เมียของตนเอง แต่คนได้มักจะชอบพุดคำสั้น ๆ จึงตัดคำบางคำออก เหลือแค่คำว่า “เมียเอง”

ตัวอย่างที่ ๑๔ ตอนที่เหล่าพราหมณ์ต่างโดนสามีของตนเองตำราว่ามา เพราะไม่ยอมทำงานบ้าน ทำให้โกรธแค้นนางอมิตตตามาก

- ว่าเหวยอีชาวเจ้า กูจะเล่าชาวเราอา
- แต่ก่อนอบิธิดา มันไม่มาเราสบาย
- แต่เทียมตัวมันมา ผิวเราตำว่าร้ายหมาย
- คิดมาน่าเจ็บอาย หญิงซี้ร้ายไว้มันโย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๘๕)

สำนวน “แต่เทียม” หมายความว่าตั้งแต่ ในบทประพันธ์นี้ เหล่านางพราหมณ์ต่างแค้นเคืองนางอมิตตตามาก เพราะตั้งแต่นางมาอยู่ที่หมู่บ้านทำให้พวกนางถูกสามีต่อว่าเป็นประจำ ปัจจุบันในภาษาดั้นได้มีคำว่า “เทียมอยู่” หมายถึง อยู่มาจนถึงทุกวันนี้

สำนวน “ซี้ร้าย” หมายความว่า ชั่วร้าย

ตัวอย่างที่ ๑๕ ตอนที่เฒ่าชุกบอกกับนางอมิตตดาว่า จะคอยรับใช้นางอมิตตดาเอง

- เมื่อนั้นเฒ่าชุก น้ำตาตกฟั่งวาจา
- กล่าวตอบอบิธิดา ฟังพี่ว่าเจ้าอย่าไป
- ดักน้ำแลด้าเข้า ไว้พี่เล่าทั้งพื้นไฟ
- แต่นี้เจ้าอย่าไป ตัวพี่ไสรต่างทาสา
- อบิธิดาจึงตอบไป เฒ่าจึงไทรยช่วงเจรจา
- เราก็เรอต่อมมา หาใช้ไม่ผิวทำการ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๘๗)

สำนวน “หาใช่ไม่” หมายความว่า ไม่ใช่ ในบทประพันธ์เมื่อเฒ่าซุกขบอกว่าจะทำงานบ้านแทนนางอมิตตดาเอง แต่นางอมิตตดากลับบอกว่าจะไม่ใช้ให้สามีทำงาน ซึ่งเป็นค่านิยมที่หญิงไทยทุกคนปฏิบัติกันสืบมา เพราะหญิงไทยได้รับการสั่งสอนมาให้คอยรับใช้สามี ไม่ใช่ให้สามีมาคอยรับใช้ภรรยา

นอกจากนี้ยังมีสำนวนที่เป็นโวหารที่กวีต้องการใช้ภาษาในการเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม โดยมีจุดประสงค์เพื่อขยายความให้ชัดเจนขึ้น หรือถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ ความรู้ ให้กว้างขวางขึ้นหรือแคบลงตามภูมิปัญญาของผู้อ่านและผู้ฟัง ซึ่งโวหารเป็นภาษาที่ก่อให้เกิดมโนทัศน์ หรือจินตนาการอย่างชัดเจน ในวรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการปรากฏใช้สำนวนโวหาร ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑๖ ตอนที่นางผุสดีทราบว่พระเวสสันดรต้องถูกเนรเทศออกไปจากเมือง

ผิจักอุปมา	เมื่อตัวอัปรา
พร้อมด้วยปีกหาง	ดังพระยาราชหงส์
ชนหลุดจากองค์	หลีกบินร้องวงศ์
	ตกลงธรณี
	๑ เจ้าคือแมลงผึ้ง
บินมาได้ฟัง	เกาะต้นรุกขี
ทำรังงามแ่ง	กิ่งแก่แม่นี้
รังยังอยู่ที่	แม่หนีบินหาย
	๑ ครีอดังงูมี
กับข้าผุสดี	เป็นที่โหดร้าย
ไม่มีเห็นใคร	เมื่อไกลลูกชาย
ครีอึ้งร้างไม้	รังกระจายทบ ^๑ ดิน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๒๘)

ในบทประพันธ์ตอนนี้ นางผุสดีได้เปรียบพระเวสสันดรเหมือนกับพระยาหงส์ที่มีพร้อมด้วยปีกหาง แต่เมื่อชนหลุดก็จะตกลงมา ซึ่งเหมือนกับพระเวสสันดรที่จะต้องถูกเนรเทศออกไปจาก

^๑ ทบ(ถิ่น)=กระทบ

บ้านเมือง นอกจากนี้ยังเปรียบพระเวสสันดรเหมือนกับผึ้ง และตัวของนางก็เปรียบเหมือนรังที่ถูกผึ้งทิ้งรังไป

ตัวอย่างที่ ๑๗ ตอนที่เฒ่าชูชกจะมาเอาทองที่ฝากไว้กับพราหมณ์สองสามี ภรรยา

- ชูชกอุบอหิวให้ ทองเข้าฝากไว้

อธิบายว่ายังขาดเหลือ

- ทองตกหนองหายไม่เชื่อ ส่วนหนึ่งสองเกลือก

ขาดเหลือกันไปท่านอา

- ว่าพลงตาเฒ่ากราบลา ทั้งองค์บิดา

ลงจากเคหาคลาไคล

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครราชสีมา ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๔๔)

เฒ่าชูชกบอกกับพราหมณ์สองสามี ภรรยาก่อนที่จะนำตัวนางอมิตตดาไปอยู่ด้วย ว่าทองที่ตนนำมาฝากไว้ยังขาดอยู่ให้หามาใช้คืน และได้เปรียบว่า ถ้าทองตกลงไปในหนองน้ำ แล้วหายไปตามไม่เชื่อ แต่ถ้าเป็นเกลือกก็อาจมีขาดหายไปได้

ตัวอย่างที่ ๑๘ ตอนที่พระเวสสันดร เรียกพระชาติ และพระกัณหาให้ขึ้นมาจากสระบัว เพื่อไปเป็นทาสของเฒ่าชูชก

- ปางนั้นนราธิปดี ตรัสเรียกชาติ

ว่าศรีดวงเนตรบิดา

- ร้อยซังได้ฟังบิดา (.....ขาดหาย.....)

ช่วยเพิ่มโพธิญาณสมภาร

- ให้พ่อลูบัญญัติญาณ ลูกรักสงสาร

มาเป็นเยาวยานาวารี

- ข้ามระสระกายชะเลื่อมศรี แห่งร้อนพ่อนี้

ด้วยความกลัวไผ่

- ว่าพ่อไม่มีโทษภัย แก่ญาณวรไทร

ลูกรักสหายใจจงมา

- อาสาพ่อเกิดลูกอา เป็นยานนาวา
ก่อเกือพ่อจะวายข้ามฝั่ง
- ช่วยพ่อให้ขึ้นถึงฝั่ง ลั่นแรงบิดู้ง
มิรู้ถึงฝั่งสมุทรไท
- เห็นแต่ลูกรักสายใจ สององค์เกิดใน
ทรวงพ่อนี้ไฉไรแก้วตา
- จงมาเป็นยานมนุษย์สา สามารถแก้ลวงล้า
คชา มีงากล้าหาญ
- จะพาข้ามแม่น้ำกันดาร ด้วยฤทธิกล้าหาญ
พันฝั่งสงสารเอโก
- เจ้าครือนาวาสาโร คลาไคลในโลก
ไบโบกยุ่มย่ำข้ามสมุทร
- มิให้วัดโลกไทรมทรุด แยกคลื่นพื้นจุด
ไปหยุดยังที่ประสงค์
- เจ้ากอหน้าหน่อสุริวงศ์ พี่น้องสององค์
จ้านงช่วยเพิ่มบารมี
- จักได้ล้ำมริต^๑โดยมี เพราะเจ้าสองศรี
เป็นที่ปลื้มจิตบิดา
- บุญปานดังยานนาวา ภาวสาครา
บิดาจักข้ามฟากฝ่าย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๓๑๓)

พระเวสสันดรได้เปรียบสองกุมารเป็นเหมือนเรือที่จะนำพระเวสสันดรข้ามฝั่งไปสู่ทางที่จะนิพพาน โดยในบทประพันธ์ตอนนี้มีความหมายเหมือนกับในเรื่องพระเวสสันดรชาดก ฉบับเทศน์ ซึ่งจะมีสำนวนโวหารเชิงเปรียบเทียบไว้อย่างไพเราะเพราะพริ้ง นักเทศน์เรียกว่า “แหล่งสำเภาทอง”

^๑ ล้ำมริต(ถิ่น)=สัมฤทธิ์

ตัวอย่างที่ ๑๙ ตอนที่นางมัทรีจะขอตามพระเวสสันดรไปอยู่ที่เขาวงกตด้วย ดังความว่า

๐ อนึ่งชนนี้

ครี้อยานวารี	ปราศจากธारा
เป็นที่ลือลัับ	กลับไร้มัจฉา
เมืองร้างพระยา	ใครจะมาดูดี

๐ จันทรตกสุธา

ครีอหญิงโสภา	ปราศจากสามี
แต่ล้วนหมองเศร้า	ใครจะกล่าวขวัญดี
เสมือนข้ามัทรี	ที่ร้างผัวขวัญ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครราชสีมา ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๔๓)

นางมัทรีอุปมาผู้หญิงที่โดนสามีทิ้ง ว่าเหมือนเรือที่ไม่มีน้ำ น้ำที่ไม่มีปลา เมืองที่ไม่มีเจ้า และเหมือนกับพระจันทร์ตกดิน ซึ่งในสังคมไทยสมัยก่อนหญิงม่ายจะไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมเป็นอย่างมาก นางมัทรีจึงเปรียบเทียบหญิงม่ายกับสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้พระเวสสันดรอนุญาตให้นางตามไปด้วย

ตัวอย่างที่ ๒๐ ตอนที่เจ้ากรุงสุทนต์ถูกนางมุลติกล่าวตอว่าที่ขับไล่พระเวสสันดรไปจากบ้านเมือง ดังความว่า

๐ บัดนั้นพระบาท

ได้ฟัง[นาง]นาง	วรรณมุสดี
ท้าวตรัสประภาษ	แก่นางนารี
เจ้าว่าทั้งนี้	พี่ยอมเข้าใจ

๐ ไซ้พี่เกลียดชัง

ลูกคนเดียวหวัง	ครีอดังดวงใจ
นมใหญ่ติดกาย	ใครตัดได้ไร
เป็นที่จุนใจ	คนทั้งโลกา

๐ ตัดนมเสียได้

ฝึกตานี้ไซ้

มีदनักมีดหนา

ครีอดังตัวพี

นี้แหละน้องอา

นี่คือแพศยา (นิรเทศอุทยา)^๒

คือปิดตาเดิน

(พระเวสสันดร ฉบับอำมาตย์ท่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๒๙)

เมื่อนางผู้สืบทอดมาเล่าต่อว่าพระเจ้ากรุงสุโขทัยที่ขับไล่พระเวสสันดรไปจากบ้านเมือง พระองค์ทรงอุปมาพระเวสสันดรเหมือนกับหน้าอก หรือ นม ที่มีติดตัวมาตั้งแต่เกิดจะให้ใครมาตัดออกได้ แต่ครั้งนี้เป็นที่แน่ใจ พระองค์ก็ทรงเหมือนกับโดนตัดหน้าอก โดนควักพระเนตรจนตามืด บอดมองไม่เห็นทางที่จะไป

ตัวอย่างที่ ๒๑ ตอนที่พระเวสสันดรให้ทานก่อนจะออกเดินทางไปเขาวงกต ดังความว่า

๐ พ่อจะไปไกลแล้ว

ที่นี้ลูกแก้ว

จะพึงใครเลย

แต่จะนั่งทุกขีร้อน

พ่อทูลกระหม่อมเอ๋ย

แต่น้ำรำเพย

คุณเอ๋ยจะไกล

๐ ใ้ร่วมโพธิ์ทอง

นับวันแต่หมอง

เพราะคนลาน^๓โบ

แก้งถอนแก้งตัด

กำมจัด^๔เสียไกล

ยากมาจะพึงใคร

เสมือนพ่อใจดี

(พระเวสสันดร ฉบับอำมาตย์ท่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๔)

ชาวเมืองสี่ทิศเกิดความเสียใจ เมื่อพระเวสสันดรจะออกจากบ้านเมือง และได้อุปมาเปรียบพระเวสสันดรเป็นเสมือนร่วมโพธิ์ทองคอยเป็นที่พึ่งให้กับชาวเมือง เมื่อพระองค์ต้องจากไป ไกลก็เปรียบเสมือนร่วมโพธิ์ที่ถูกคนตัดกิ่งก้าน ขุดถอนต้นจนไม่รู้จะไปพึ่งใครได้

^๑ ฝึก(ปาก)=ควัก^๒ วรรคนี้เป็นของสำนวนที่ ๒^๓ ลาน(โบ)=ตัด, ลิด^๔ กำมจัด(ถิ่น)=กำจัด ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า กำมจัด แทน กำจัด ทุกแห่งที่มีปรากฏ

ตัวอย่างที่ ๒๒ ตอนที่พระเวสสันดรได้หลังน้ำหลังจากที่ทำบุญให้ทาน และขอให้สำเร็จนิพพาน ดังความว่า

๑ อัจฉรย์บรรพต

ระทวยระทด

ครีอหวยลนไฟ

พระสมุทกรลักรอก

ละลอกฉานไหล

พันรูปลาน้อยใหญ่

มีในสายสินธุ์

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๖)

เมื่อพระเวสสันดรทรงหล่อหลังน้ำ แล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้พระองค์ทรงสำเร็จนิพพาน ก็เกิดเหตุอัศจรรย์ต่าง ๆ เช่น ยอดเขาก็ก่อก้อนตัวเหมือนกับหวยโดนลนไฟ ท้องทะเลก็มีคลื่นลมแรง

ตัวอย่างที่ ๒๓ ตอนที่พระเวสสันดรทรงเชิญชวนให้นางมัทรีชิมผลไม้ป่า ดังความว่า

๑ เชิญเจ้าภักษา

ชิมผลพฤกษ์

รสชาหวานดี

ครีอดังน้ำตาล

ปานบุญรุกชี

กษัตราภักษัตริย์

เปรมปรีดีสุขา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๗๑)

พระเวสสันดรทรงเชิญชวนให้นางมัทรีชิมผลไม้ป่า พระองค์ทรงเปรียบเทียบผลไม้ป่าว่าหวานเหมือนน้ำตาล

ตัวอย่างที่ ๒๔ ตอนที่เกิดเหตุอัศจรรย์กับพระอินทร์ ดังความว่า

๑ ปางนั้นท้าวเจ้าสุราลัย เกิดแท่นเคยเนาใน

ให้ร้อนครีอไฟหทัยา

๑ อาสน์แก้วแข็งครีอศิลา พระองค์มาทรงจินดา

เหตุใดไครมาสร้างกุศล

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๗๒)

เมื่อพระอินทร์ทรงประทับอยู่บนสรวงสวรรค์ก็เกิดเหตุอัศจรรย์ แท่นที่พระองค์ประทับเกิดร้อนเหมือนไฟ และแข็งเหมือนก้อนหิน พระองค์จึงสงสัยว่าไครมาสร้างบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่จนเกิดเหตุอัศจรรย์อย่างนี้

ตัวอย่างที่ ๒๕ ตอนที่พระนางมัทรีทรงพระสุบินไม่ดี และไปขอให้พระเวสสันดรทรง
ทำนายฝันให้

๑ ด้วยมีข้อเช็ก

หลับลืมกาเณท	ฝันเห็นไม่ดี
กระหม่อมฉนวิตก	ออกเรือไฟ
มีเหตุเท่านี้	มัทรีจึงมา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช คู่มือภาคผนวก หน้า ๓๐๒)

พระนางมัทรีทรงพระสุบินว่ามีผู้ชายร่างใหญ่โตมาตัดพระกรทั้งสองข้าง ควักพระเนตร
ทั้งซ้ายขวา พระองค์ทรงเสด็จมาให้พระเวสสันดรทรงทำนายฝันให้เพราะความวิตก ร้อนกร้อนใจ
เหมือนมีไฟมาจี้

จากตัวอย่างภาษาถิ่น คำภาษากลางที่มีการแทรกเสียงกลางศัพท์ คำภาษากลาง
สำเนียงถิ่น คำภาษากลางที่มีการกร่อนเสียง และสำนวนท้องถิ่นที่ยกมา เป็นคำและสำนวนที่ยังมี
ใช้อยู่ในภาคใต้จนถึงปัจจุบัน การที่กวีได้นำคำ และสำนวนเหล่านี้มาใช้ เพื่อที่จะช่วยสร้าง
ความเข้าใจในเนื้อหา เรื่องราวให้กับผู้ฟังมากขึ้น ก่อให้เกิดความซาบซึ้งและสนุกสนานในการรับรู้
เรื่องราวได้เป็นอย่างดี